

**IOAN MICU MOLDOVAN (1833-1915),
PROTECTOR AL PATRIMONIULUI CULTURAL DIN TRANSILVANIA**

**IOAN MICU MOLDOVAN (1833 – 1915),
PROTECTEUR DU PATRIMOINE CULTUREL DE TRANSYLVANIE**

RÉSUMÉ

Dans cet article, l'auteur s'est proposé d'aborder un côté à part de l'activité de protection du patrimoine, dans la deuxième moitié du XIXème siècle. Il a concentré ses efforts sur la ville de Blaj, en suivant de près les démarches dans ce sens de Ioan Micu Moldovan. Son attention a été attirée par l'intérêt de cet érudit de Blaj pour les vestiges archéologiques romanes (inscriptions épigraphiques, pièces), pour ceux du Moyen Age roumain (inscriptions, églises) et en même temps l'attitude sur les monuments qui marquent un moment ou une personnalité nationale et l'aspiration de dresser de tels monuments (Athanasie Anghel, Gheorghe Șincai, l'année 1848, Augustin Bunea). L'auteur a eu en vue tout cela en étudiant la correspondance de Ioan Micu Moldovan avec les intellectuels, qu'ils soient des instituteurs, des curés ou des académiciens, qui ne fait que suggérer le vaste réseau des connexions qu'il a contacté au cours de sa vie et qui a servi en fin de compte aux démarches pour la protection du patrimoine culturel roumain de Transylvanie.

Motto:

„Într-o cămăruță, în care erau numai cărți și scânduri goale s-a stins, la adânci bătrânețe, canonicul Moldovănuț ucenicul și prietenul lui Cipariu. Bătrânul cărturar care știa de o mie de ori mai mult decât a scris [...]"

N. Iorga

Termenul de *patrimoniu*, de origine latină, are semnificația originală de moștenire și desemnează totalitatea bunurilor transmise și transmisibile. Preluat de muzeologie, știință auxiliară a istoriei, el capătă noi valențe. Din perspectiva lucrării de față, ne oprim asupra a două accepțiuni: patrimoniu muzeal și patrimoniu cultural. Dacă prin patrimoniu muzeal se înțelege ansamblul de bunuri culturale ale unui muzeu, care este inalienabil, transmisibil, stabil, dar nu și constant (căci se găsește într-o continuă dezvoltare), patrimoniu cultural cuprinde totalitatea bunurilor mobile și imobile ce au o valoare istorică, artistică sau/și documentară, rezultate în urma acțiunii umane și aflate într-un anumit spațiu geografic. Cu alte cuvinte, patrimoniul cultural cuprinde bunuri de natură arheologică, istorică, etnografică, artistică, științifică și tehnică, la care se adaugă mărturiile științelor naturii care prezintă evoluția pământului, a regnului animal și vegetal, în cadrul căreia se încadrează și intervenția umană. Așadar, patrimoniul cultural este alcătuit din *bunuri culturale*, mobile sau imobile, ce nu sunt altceva decât mărturii capabile să permită integrarea istorică a fenomenelor culturale, tehnice, artistice etc. în evoluția societății umane și a mediului natural¹.

Sub aspect cronologic trebuie să subliniem că perioada avută în vedere (a doua jumătate a secolului al XIX-lea) se suprapune cu încercările intelectualității românești din Transilvania, în prelungirea anilor Vormărtz-ului, ce urmăreau să transforme națiunea română într-o națiune politică, aptă să se adapteze ritmului european occidental. Ideile deschizătoare de drumuri se definesc printr-un vizibil aspect eclectic și formează un amestec interesant de romantism, liberalism și naționalism. În acest cadru se consolidează atașamentul față de istorie care deseori se împletește cu filologia, amândouă având ca obiectiv comun extragerea esenței naționale din istoria realitate. Prin înființarea *Astrei* și a *Academiei Române* s-a reușit constituirea instrumentelor atât de necesare pentru coagularea eforturilor românești. În cadrul lor au activat intelectuali din toate provinciile românești.

Cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost dominată, în orașelul de la confluența Târnavelor, de două mari personalități: Timotei Cipariu și Ioan Micu Moldovan, ce s-au manifestat ca adevărate plăci turnante, întreținând strânse legături, pe tema protejării și valorificării patrimoniului

¹ Radu Florescu, *Bazele muzeologiei*, ed. II, București, 1998, p. 204; Françoise Choay, *Alegoria patrimoniului urmată de Șapte propoziții despre conceptul de autenticitate și folosirea acestuia în practica patrimoniului istoric*, București, 1998, p. 1-2; I. Oprea, *Transmuseografia*, București, 2000, p. 21.

cultural, nu numai cu cercurile intelectuale blăjene, ci și cu cele din Transilvania și de dincolo de Carpați, ba chiar și cu cele europene. Așadar, rolul și locul în aceste demersuri ale unor cărturari precum: Simion Mihali Mihalescu, Gavrilă Precup, Nicolae Densușianu, Benjamin Densușianu, Izidor Albini, Simon Balint, Axente Sever, Ioan Pop Reteganul, Ioan Ianța, Ioan Ardeleanu, Grigore Crețu, Petru Kerekes, Atanasie M. Marienescu, Ștefan Cacoveanu, Artemiu Publiu Alexi, Alexandru I. Sighișoreanu, Ioan Antonelli, Iuliu Bardoși, Ananie Pop, Partenie Cosma, Moise Sora Noac ș.a. s-au evidențiat chiar prin legăturile, în cazul de față, cu Ioan Micu Moldovan.

Din perspectiva definiției, de mai sus, a patrimoniului cultural ne-am cantonat cercetarea pe câteva direcții: - preocuparea pentru vestigiile arheologice romane (monumente, inscripții, monede); - monumente și evenimente ale evului mediu românesc; - atitudinea față de monumentele ce marchează un moment sau personalitate națională și aspirația de a ridica astfel de monumente (Atanasie Anghel, Gheorghe Șincai, anul 1848, Augustin Bunea ș.a.). Ele reprezintă, de fapt, câteva din domeniile de interes și preocupare ale intelectualității românești din Transilvania în această sferă a patrimoniului cultural, pe care le-a susținut și asumat și Ioan Micu Moldovan.

În această cheie, importanța bunurilor culturale a fost conștientizată de toți cei care au avut contact cu ele, avansându-se chiar și soluții pentru păstrarea lor. S-a înțeles că patrimoniul cultural reprezintă, pe de o parte, o moștenire transmisibilă și intangibilă, iar pe de alta argumentul forte al existenței românilor pe acest pământ. Așadar, se poate sesiza conotația națională a acestor preocupări. În prelungirea tradiției existente, specifică românilor ardeleni, voluntar sau involuntar, s-au continuat eforturile pentru identificarea argumentelor pe care și-au fundament revendicările, iar patrimoniul cultural-național s-a coagulat într-o astfel de probă.

Ioan Micu Moldovan s-a născut, la 13 iunie 1833, în localitatea Varfălău (Moldovenești) din comitatul Turda². Cel de al doilea nume, de Micu, și l-a adăugat, după moda timpului, la venirea în Blaj³. Studiile le-a început în satul natal și mai târziu, cu ajutorul canonicului Vasile Rațiu, ajunge, în 1842, la Blaj fiind acceptat în clasa a II-a. Evenimentele revoluționare pașoptiste îl determină să se întoarcă acasă; revine abia în 1851 când a fost admis în clasa a VI-a, pentru ca, doi ani mai târziu, să treacă examenul de maturitate. Studiile teologice le efectuează la Blaj, Budapesta și Viena. Din 1857 a intrat în corpul profesoral blăjean, mai întâi la Seminarul teologic, pentru ca, ulterior, să treacă definitiv la liceu. Pe parcursul celor 25 de ani cât a stat la catedră, a susținut cursuri la disciplinele: istorie, geografie, limba română, limba latină, filozofie, impunându-se nu numai în fața elevilor, ci și a colegilor săi⁴.

Pe lângă calitatea de profesor și mai târziu de director (funcție pe care a deținut-o între 1879-1884), a exercitat și alte atribuții: bibliotecar, prefect al tipografiei, asesor consistorial, canonic mitropolitan (din 1879), vicar capitular (după moartea mitropolitului Ioan Vancea), vicar general arhidiecezan și prepozit capitular (din 1895), pentru ca în 1901 să fie distins cu titlul de prelat papal. A fost, pe drept cuvânt, un om al cetății ce s-a angrenat definitiv în toate problemele, inclusiv în cele de natură politică, afirmație ce o putem argumenta, de pildă, prin faptul că s-a numărat printre autorii și semnatarii Pronunciamentului de la Blaj (1868). Nu a ocolit nici aspectele economice (după cum mărturisește bogata sa corespondență pe această temă, dar și averea pe care a adunat-o de-a lungul vieții) fiind un colaborator fidel și de nădejde al Băncii Albina, reușind chiar să întemeieze, la Blaj, Banca *Patria* (1886).

Deși s-a implicat total în administrație, totuși Ioan Micu Moldovan nu a fost omul unei singure cărți, nu s-a limitat doar la pregătirea lecțiilor și la ducerea la bun sfârșit a diferitelor însărcinări. Dimpotrivă. Mărturie stau eforturile sale în dezvoltarea și sistematizarea bibliotecii blăjene, articolele publicate în *Arhiv-ul* lui Timotei Cipariu sau în *Gazeta de Transilvania* și *Foia școlastică*, manualele

² N. Comșa, Teodor Seiceanu, *Dascălii Blajului 1754-1948*, București, 1994, p. 91-93. Date biografice vezi și în: *Enciclopedia Română*, vol. III, Sibiu, 1904, p. 314; I. Rațiu, *Ioan M. Moldovan (1833-1915) – Notițe biografice*, în *Unirea*, XXV (1915), nr. 93, 94, 95.

³ Ilie Dăianu, *Ion Micu Moldovan zis Moldovănuț*, Cluj, 1937, p. 35-36. Autorul consideră că, numele de Micu, nu se datorează staturii sale ci obiceiului de la Blaj de a se adăuga un al doilea nume pe lângă cel de familie. Spre exemplu, Octavian Banfi și-a adăugat pe cel de Bonfiniu sau Alexiu Viciu pe cel de Fabriciu ș.a.

⁴ N. Comșa, Teodor Seiceanu, *op. cit.*, p. 91-93; I. Rațiu, *Ioan Micu Moldovan*, Blaj, 1916, p. 4-5.

sale⁵, cărțile (*Acte sinodale*, vol. I și II, Blaj, 1869 și 1872; *Spicuire în istoria bisericească a Românilor*, Blaj, 1873) și nu în ultimul rând, ca o amplificare firească, demersurile pentru cunoașterea patrimoniului românesc (carte veche, inscripții, monumente etc.). Tocmai de aceea a câștigat pentru totdeauna sprijinul și prietenia lui Timotei Cipariu, a cărei activitatea a continuat-o în felul lui. Să precizăm, de asemenea, că a fost ales membru al *Academiei Române*⁶ și președinte al *Astrei*, calitate în care a depus eforturi pentru ridicarea culturală a românilor din Transilvania, ca prim pas, esențial, în emanciparea lor politică.

Pe parcursul întregii sale vieți, Ioan Micu Moldovan a dovedit interes pentru cunoașterea, valorificarea și protejarea patrimoniului cultural. Pe acest fâgaș a desfășurat o intensă corespondență – ce ilustrează domeniile lui de interes - cu numeroși intelectuali (de la academicieni la preoți și învățători de sat) care a avut ca obiect semnalarea cărților românești vechi, a descoperirilor de natură arheologică (inscripții, monede etc.), promovarea artei românești, susținerea și dezvoltarea muzeului gimnazial din Blaj⁷, strângerea documentelor istorice, colaborări și schimburi de idei pentru valorificarea științifică a patrimoniului existent. Așadar, eforturile depuse de Ioan Micu Moldovan în protejarea și cunoașterea patrimoniului cultural național românesc nu s-au limitat doar la cartea veche⁸, ci – în prelungirea bunului obicei a lui Timotei Cipariu și în conformitate cu moda timpului – s-au extins considerabil și asupra a tot ceea ce înseamnă patrimoniu, inclusiv arheologic (inscripții romane, medievale, monede etc.). Interesul lui Ioan Micu Moldovan pentru acest segment este dovedit, spre exemplu, de existența, între hârtiile rămase de la el, a unui studiu aparținând lui Ioan G. Meșotă⁹, profesor la gimnaziul ortodox de la Brașov, închinat epigrafiei, în speță celei romane¹⁰, pe de o parte, iar pe de alta, grija pentru dezvoltarea colecțiilor muzeului gimnaziului din Blaj.

Abundența descoperirilor de piese romane dar și tradiția latinistă ce domina încă Blajul conservator au determinat un interes sporit pentru epoca romană și pentru descoperirile de factură romană (chiar dacă multe au fost catalogate, din necunoaștere și comoditate, în perioada romană). Această preocupare pentru moștenirea romană o putem identifica, dacă nu direct, cel puțin indirect și la Ioan Micu Moldovan prin, nu puținele semnalări, de la diverși, în această notă. Nepotul său, Ioan Moldovan, în călătoria spre Budapesta, a zăbovit câteva zile în Hațeg, poposind și la Grădiște, unde a fost găzduit de neobositul preot Ioan Ianța. Prilejul l-a folosit pentru explorarea anticului Ulpia Traiana Sarmizegetusa și împrejurimilor. Efectuează o descriere – nu tocmai laudativă, pentru grija manifestată, mai ales de românii de acolo – a ruinelor orașului roman (consemnată într-o scrisoare trimisă unchiului său): „am umblat prin ploaie în jurul satului pe la ruine [...]. Chiar în fața caselor lui Ianța este amfiteatrul. În launtrul murului este semănat cucurudiu, alte ruine mai însemnate nu se văd, decât numai tot ridicături, coline mici prin grădini private, încrescute cu iarbă [...]”. Bogăția vestigiilor și pieselor romane dar și lipsa de interes, împletită cu o necunoaștere vinovată, manifestată de populația din zonă, sunt convingător surprinse de corespondentul lui Ioan Micu Moldovan „[...] nu poți face un pas prin comuna întreagă, fără a nu călca pe piatră, chiar și casele sunt toate din piatră edificate (fără îndoială că este vorba de piatră exploatată din orașul roman Ulpia Traiana Sarmizegetusa, transformat, ca atâtea alte obiective romane, în carieră n. n.); oamenii locuitori acolo

⁵ Ștefan Manciulea, *Ioan Micu Moldovan, autor de manuale școlare*, Blaj, 1938; Ioana Botezan, *Documente inedite privind contribuția lui Ioan Micu Moldovan la elaborarea, editarea și răspândirea manualelor școlare din Transilvania în perioada 1860-1914*, în *Sargetia*, X, 1973, p. 251-261.

⁶ Eadem, *Ion Micu Moldovan și Academia Română*, în *Marisia*, VII, 1977, p. 197-210.

⁷ Pentru mai multe detalii privind istoricul și evoluția muzeului blăjean, vezi: Ambrosie Chețianu, *Istoria naturală și Muzeul de la școlile Blajului*, Blaj, 1902; Ștefan Manciulea, *Muzeul Blajului*, Blaj, 1940; Cornel Tatai-Baltă, *Timotei Cipariu precursor al muzeografiei românești din Transilvania*, în *Apulum*, XVI, 1978, p. 367-371; Zevedei-Ioan Drăghiiță, *Preocupări muzeistice la Blaj în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Acta Musei Corviniensis*, VI, 2000, p. 263-270; idem, *Preocupări muzeistice la Blaj în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: colecția de antichități*, în *Cultura Creștină*, serie nouă, V, 2002, nr. 3-4, p. 267-286.

⁸ Idem, *Cartea românească veche – obiect de patrimoniu în preocupările lui Ioan Micu Moldovan (1833-1915)*, în *Apulum*, XLI, 2004, p. 485-502.

⁹ Ioan G. Meșotă (1837-1878). S-a născut în Dârsele Brașovului. A studiat în Brașov, Viena și Bonn. Din 1861 a predat limbile clasice și istoria la gimnaziul brașovean. Dintre studiile publicate, în anuarele gimnaziului, amintim: *Ideii inițiative despre epigrafia romană*, 1863; *Dacii și reșelele lui Traian în Dacia*, 1863 etc. (***, *Cărturari brașoveni – sec. XV-XX – Ghid biobibliografic*, Brașov, 1972, p. 142-143).

¹⁰ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale. Fond Blaj. Arhiva Ioan Micu Moldovan (mai departe Arhiva Ioan Micu Moldovan), doc. 6406. Vezi și *Programa Gimnaziului micu roman de religie ortodoxă orientale pe anul școlastic 1861/2*, Brașov, 1862.

sunt tare indiferenți, reci, pentru tot ce se vede acolo; dacă-i întrebi, ce a fost mai demult pe acolo îți răspund: cetate, domnișorule ! – dară întrebând că de cine e făcută, zice că știe Dumnezeu”. Un alt aspect interesant, surprins în această scrisoare, este comerțul, la drumul mare, efectuat de către locuitorii zonei, cu antichități romane. Iată încă o exemplificare a modului în care, chiar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, erau prețuite piesele de patrimoniu, folosite mai ales ca mijloc de obținerea a unor beneficii (deseori ne semnificative pentru „vânzători”), multe din ele ajungând în spații din cele variate: „mergând pe uliță, îți iese înainte o ciurdă de copii cu: - Nu cumpără domnul macalái și chipuri ? Macalái numesc ei mozaicul de cărămidă tare ca piatra¹¹, iar chipuri niște lespezi de cărămidă cu sculpturi diferite pe ele”. Pe bună dreptate, sentimentul ce-l lasă, asupra vizitatorului, o astfel de situație, este unul de mâhnire și amărăciune, după cum bine a consemnat și corespondentul cărturarului blăjean: „impresiune bună n-a făcut Grădiștea asupra mea, mai mult m-am întristat, parte pentru trecut, parte pentru indiferentismul locuitorilor de aici”¹².

Aceeași temă, a antichităților romane, a fost atinsă și în scurta corespondență a lui Ioan Micu Moldovan cu preotul Ștefan Samoilă care, din Turda, îi scrie că, în conformitate cu rugămintea din ultima scrisoare, a reușit să achiziționeze „ceva obiecte” pentru „museul nostru” (în mod cert se referă la cel din Blaj). A identificat, în vederea procurării, un altar votiv roman pe care, sugestiv, îl descrie: „[...] o piatră în formă de piramidă sau mai bine ca și un monument sepulcral – cu epitafiu în mărime de vreo 14-16 degete (țoli), de vreo 8 țoli în lățime, se vede că ar fi fost împreună cu o alta piatră, care în apropierea ei s-a săpat și care se vede că iar fi făcut fundamentul acesteia – în vârf cu o cunună – dar nu coroană – cioplită și pe față cu următoarea șeruire:

„J O M
M A N
O V A L S
V . S . A . M .”¹³.

Menționează că această copie s-ar putea să fie inexactă pentru că multe din „punctele care au fost printre litere precum și trasurile peste A și alte frumuseți [...]” au fost distruse de scurgerea timpului. De asemenea, arată că dacă piesa în cauză este reprezentativă și importantă pentru istoria noastră și dacă Ioan Micu Moldovan va reuși să descifreze ceva din „aceste littere”, atunci va demara cele necesare pentru a o achiziționa și trimite la Blaj în folosul muzeului¹⁴.

Alte două inscripții, tot romane, au fost consemnate - în 10 iulie 1876, fie din vreo revistă sau ziar sau chiar de la fața locului – pe un petec de hârtie, chiar de către Ioan Micu Moldovan, fapt ce arată, încă o dată, interesul lui față de antichitățile romane. După notițele sale, au fost descoperite în „scaldele de lângă Ampoi”, în apropiere de Alba Iulia, fiind în mod cert în legătură cu anticul Apulum. Prima a fost inscripționată pe o „piatră foarte frumoasă” de 1 m înălțime, având următorul conținut:

„NUMINIB ... A...
SEVERI E
ANTONINI
..... E
DEAE DIANA E
C. IVLIVS
MAXIMINVS
LEGATUS AUGG
PR. PR.”¹⁵

Este un altar votiv, cu dimensiunile de 96 X 50 X 39 cm. Baza și capitelul sunt simple. La partea superioară dreapta, câmpul inscripției este deteriorat. De subliniat că are două locașuri rectangulare ce au servit, probabil, la fixarea unei statui. Semnalat încă din 1836 de J. Reinbold, dar și în 1857 de

¹¹ Probabil că se numeau așa piesele romane de paviment.

¹² Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 13099.

¹³ Inscripția a fost cuprinsă în *CIL*, III/888. Alături de ea a fost descoperită o a doua inscripție (*CIL*, III/891), amândouă fiind dedicate lui Jupiter. Vezi și Mihai Bărbulescu, *Potaissa*, Turda, 1994, p. 69, nota 26 (descoperirea a avut loc pe Strada Cheii din Turda, unde specialiștii presupun existența unui templu aparținând lui Jupiter). În studierea și descrierea pieselor epigrafice romane m-am bucurat de consilierea domnilor conf. univ. dr. Vasile Moga și muzeograf Matei Drîmbărean, cărora le mulțumesc și pe această cale.

¹⁴ Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 15563.

¹⁵ *Ibidem*, doc. 17078.

Theodor Mommsen, astăzi este păstrat în cadrul Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia. Inscripția a fost întregită astfel:

*Numinib(us) A[ugg(ustorum)]
Severi et
Antonini [et]
[Ge[tae Cae]s(aris)] et
deae Dianae
C(aius) Iulius
Maximinus
leg (atus) Augg(ustorum)
pr(o) pr(aetore)*

Traducere: „Forței divine a (celor doi) împărați Severus și Antonius și lui Cezar Geta și zeiței Diana. Caius Iulius Maximinus, legatul (governatorul) împăraților (celor doi)”. Subliniem faptul că, acest personaj, Caius Iulius Maximinus a fost guvernatorul Daciei între anii 208 -?210, iar numele de Geta a fost martelat (așa cum se observă pe inscripție) în 212¹⁶.

Cea de a doua, mai prost conservată, păstrată pe o piatră „mâncată de timp”, are un text incomplet:

„VENERI
AVG
F... P
UG.....
.....OL
.....”¹⁷.

Am identificat-o (cu oarecare rezerve), fiind vorba de o bază de statuie confecționată din calcar, cu dimensiunile de 120 X 55 X 50 cm. Socul și coronamentul au fost puternic distruse de timp. Are trei locașuri ce au servit la fixarea statuii. A fost descoperită în 1820 pe Dealul Furcilor (Alba Iulia), văzută, în 1857, de Theodor Mommsen. În 1862 se găsea în „grădina popilor” (în zona Palatului princiar) din Alba Iulia. Astăzi este păstrată în colecțiile Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia. S-a propus următoarea soluție pentru descifrarea inscripției:

*Veneri
Aug(ustae)
Fab(ius)Pulcher
[.....A] ug (...)
[...] col (oniae)
[?uot(um) sol]uit*

Traducere: „Lui Venus Augusta. Fabius Pulcher, ... al coloniei, l-a ridicat”¹⁸.

O altă consemnare, cu conținut similar, păstrată în arhiva personală a cărturarului blăjean, efectuată chiar de el, cuprinde informații despre trei inscripții romane, din care una indescifrabilă, ce se găseau încastrate - după cum notează - pe peretele „unui foișor” din Mehadia. Prima are următorul conținut:

„O. M.
ANTESTI
VS. CAIVS
PRO SAL. V.
SVA E SV
ORVM”¹⁹.

Este vorba de un altar votiv din piatră calcaroasă, având capitelul parțial distrus și dimensiunile de 87 X 36 X 26 cm. A fost semnalat mai întâi (în anul 1808) în satul Petnic din

¹⁶ *Inscriptiones Daciae Romanae. Volumen III/5: Apulum Daciae Superioris (IDR III/5)*, vol II, Paris, 2001, 427 (mai departe IDR, III/5). Vezi și Leonte Opreș, *Muzeul Unirii. Călăuză pe anii 1929-1930*, Alba Iulia, 1931, p. XIV (inscripția numărul 114).

¹⁷ Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 17078.

¹⁸ *IDR, III/5*, vol. I, 363. Vezi și Leonte Opreș, *op. cit.*, p. XI (87).

¹⁹ Arhiva Ioan Micu Moldovan doc. 17081.

apropiere de Mehadia (cu o lectură defectuoasă: *om ante Caius, pro salute et suorum, VI. Leg. p.*)²⁰. Astăzi se află în Muzeul Băile Herculane, iar inscripția a fost întregită astfel:

*I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
Antesti-
us Gaius
pro salute
sua et su-
orum
v(otum) l(ibens) p(osuit)*

Traducere: „Lui Iupiter cel prea bun și mare, Antestius Gaius pentru sănătatea sa și a lor săi juruință (făcută zeului) cu bucurie a împlinit-o”²¹.

Cea de a doua:

„DIS ET NUMINIB
AQVARVM
VLP. SECVNDINVS
MARIVS VALENS
POMPONIVS HAEMVS
IVL CARUS VAL VALENS
LEGATI ROMAM AD
CONSVLATVM SEVE
RIANI C. V. MISSI INCOLV
MES REVERSI EX VOTO”²².

A fost copiată de pe un altar votiv cu dimensiunile de 92 X 49 X 44 cm, cu capitel și bază frumos profilate, pe timpan a fost redat un motiv triangular cu frunze de acant, la colțuri acrotere. Prima semnalare a piesei se datorează lui Franz Grisellini, care subliniază că acest monument era zidit în peretele podului de peste Cerna, în interiorul stațiunii balneare Băile Herculane. Nu știm de unde sau cine l-a informat pe Ioan Micu Moldovan despre existența acestui altar votiv, sau dacă l-a văzut chiar el. Oricum, astăzi se păstrează în Muzeul Băile Herculane, fiind cuprins în corpusul *Inscripțiile Daciei Romane*, de unde am preluat întregirea și traducerea:

Ligaturi r.1 E+T, r3 N+D, r6 V+A

*Dis et Numinib(us)
Aquarum
Ulp(ius) Secundinus
Marius Valens
Pomponius Haemus
Iul(ius) Carus Val(erius) Valens
legati Romam ad
consulatum Seve-
riani c(larissimi) v(iri) missi incolu-
mes reversi ex voto
E A*

Traducerea: „Zeilor și Puterilor (sfinte) ale Apelor, Ulpus Secundinus, Marius Valens Pomponius Haemus, Iulius Carus, Valerius Valens delegați (deputați) trimiși în Roma la consulatul lui Severianus clarissimus vir, întorși (acasă, în Dacia) teferi, din făgăduință (au pus altarul, prinosul)”. La sfârșit sunt adăugate izolat (zgâriate superficial) literele E și A. Așadar, membrii delegației (ambasada provincială a Daciei) au ridicat acest altar votiv la Herculane, în semn de recunoștință, la încheierea călătoriei de la Roma, cu ocazia instalării în magistratura de consul a fostului guvernator al Daciei Superior, Marcus Sedatius Severianus (a. 153)²³.

De la un oarecare Iuliu V. Albu (?) a primit copia unor monumente epigrafice, se pare în număr de trei (inclusiv schițele acestora) ce au fost găsite în „hotarul comunei Pătrângenii” din

²⁰ Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, București, 1969, p. 77.

²¹ *IDR*, III/1, 79.

²² Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 17081.

²³ *IDR*, III/1, 56.

apropierea anticului Ampelum (Zlatna)²⁴. Prima epigrafă este o piatră funerară cu relief reprezentând, în partea centrală, pe prima față, două busturi și o meduză în partea superioară; pe a doua față un bărbat și doi Attis sau Eroși lateral, iar pe a treia, o femeie și în registru superior o floare și o pasăre (vultur ?), deasupra aflându-se o pinia. Ea ar putea fi partea superioară a unei lespezi funerare. A doua este o stelă funerară, realizată din piatră calcaroasă, distrusă în partea dreaptă superioară; câmpul inscripției adâncit este încadrat de două semicoloane, marginea de jos și pivotul de fixare sunt lucrate sumar (aspect redat în desenul anexat de donator). Conținutul inscripției este următorul:

„VIX AN
SEPTIMIA E SILV ...
VIX ANN IIII
C SEPTIMIUS CONSTANS
FRATRI ET VXORi EiVs
ET NEPTI B M F C”²⁵.

Stela funerară în discuție se păstrează în Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca și inscripția ei a fost întregită astfel:

*[D (is) M (anibus)
- Septimio - - -
vix(it) ann(os) - -
nomen cogn. Uxoris]
vix(it) an[n(os) - -]
Septimiae Sper[atae]
vix(it) ann(is) IIII
C(aius) Septimius Constans
fratri et uxori eius
et nepti b (ene) m (erentibus) f (aciendum) c (uravit)*

Traducerea: „[Zeilor Manes, - Septimius - - - a trăit ani - - - - - (soția)] a trăit ani - - - / Septimia Sperata a trăit ani 3, Caius Septimius Constans fratelui și soției lui și nepoatei care au binemeritat s-a îngrijit să (se) facă (monumentul acesta)”²⁶.

Cealaltă, „inscripțiunea pe piatra nr. V”, este de fapt un altar funerar roman realizat din piatră calcaroasă. Câmpul inscripției este încadrat de un chenar simetric, redat destul de bine în desenul trimis lui Ioan Micu Moldovan. S-a păstrat în formă completă, fiind doar puțin mutilat la marginea stângă sus. Dar iată care este conținutul inscripției:

„D. M.
PAELGAIVS
VIX – ANI L
AELINGE N
VAGONIVS
ETAELGAIA
NVS FIL
B. M. F.”²⁷.

Și această piesă se păstrează în colecția muzeului clujean, inscripția ei fiind astfel întregită:

*D(is) M(anibus)
P(ublius) Ael(ius) Gaius
vix(it) an(nis) L
Ael(ia) Ingen-
ua coniug(i)
et Ael(ius) Gai-
nus fil(ius)
b(ene) m(erenti) f(ecerunt)*

²⁴ Toate au fost descoperite în mai 1903 (vezi IDR, III/3, p. 358).

²⁵ Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 17084.

²⁶ IDR, III/3, 363.

²⁷ Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 17084.

Traducerea: „Zeilor Manes, Publiu Aelius Gaius a trăit ani 50 Aelia Ingenua soțului (său) și Aelius Gaianus fiu, celui care a binemeritat au făcut (monumentul funerar, mormântul)”²⁸.

Ioan Micu Moldovan a urmărit, în aceeași măsură, nu numai colecționarea vestigiilor antice ci și cercetarea și valorificarea lor științifică, fiind preocupat cu descifrarea pieselor epigrafice. Un argument în favoarea afirmației de mai sus îl constituie două scrisori ale lui I. Nicolescu, un protejat al cărturarului de la Blaj, ajuns profesor în București. Obiectul lor îl constituie o inscripție romană, ce s-a aflat în posesia lui Ioan Micu Moldovan și mai ales descifrarea termenului de *obile*, prezent pe piesa respectivă. Astfel, în august 1885, I. Nicolescu îi scrie că nu a reușit să discute decât fugitiv, cu Grigore Tocilescu și Bogdan Petriceicu Hasdeu, termenul în cauză, (care au afirmat că „nu cunoaște această divinitate”) întrucât cei doi au plecat în Germania spre a se întâlni cu Hirschfeld și Mommsen. Din păcate, nu a reușit nici să consulte *Corpus Inscriptionum Latinarum (CIL)*, pentru că acesta se află doar într-un singur exemplar, la biblioteca statului, care în această perioadă se găsește în vacanță. După părerea sa acest termen este necunoscut și de către cercetătorii germani. Iată de ce sugerează publicarea inscripției în discuție, în una din gazetele românilor, pentru ca de acolo să fie preluată de cercetătorii interesați. În a doua scrisoare, lucrurile sunt vizibil nuanțate și aceasta pentru că a reușit să consulte *CIL*. În volumul III, la numărul 6263 a găsit următoarele:

„Inter Spring et Drassov repert

OBILE ET

HERCVLI

MDP. COI

V. S. L. M.

Eph. Transilv. 16 sept. 1866”

Prin urmare, monumentul epigrafic roman pe care îl posedă Ioan Micu Moldovan a fost inclus în monumentală lucrare coordonată de Theodor Mommsen. În privința termenului de *obile*, Mommsen nu dă nici o explicație, fiind un termen foarte rar în epigrafia romană²⁹. Cum acesta nu era inedit, Ioan Micu Moldovan este sfătuit de corespondentul său, fie să îl doneze Muzeului de Antichități din București („dați-ne-o nouă pentru muzeu”), sau să îl încastreze în zidurile casei sale, la intrare, așa cum a făcut Mihail Kogălniceanu cu „pietrele ce le-a găsit în Dobrogea”, astfel încât inscripția să poată fi citită. Fără îndoială că, deși nu ar fi din punctul nostru de vedere o soluție corespunzătoare pentru conservarea piesei în cauză (cu toate că această practică s-a manifestat de mai multe secole), după cum mărturisește I. Nicolescu „i-ar sta bine casei cu un monument milenar de la strămoșii noștri”³⁰.

Nu a urmat aceste „sfaturi”, pentru că astăzi monumentul în cauză se găsește în colecțiile Muzeului *Augustin Bunea* din Blaj. Este vorba de un altar votiv din gresie (profir), căruia îi lipsește baza, cu capitel ce are în față ca ornamentație un timpan cu rozetă, acrotiere la colțuri (mutilate în cea mai mare parte). Profilatura este puternic reliefată, iar scrierea executată cu litere bine incizate. A fost găsit în 1866, de Irimie Vaszi din Șpring, pe ogorul său, situat între Șpring și Drașov, descoperire semnalată în ziarul *Korunk* (nr. VI, din 16 septembrie 1866). Din păcate, nu cunoaștem modul în care Ioan Micu Moldovan a intrat în proprietatea acestui altar votiv (probabil l-a cumpărat ?).

Specialiștii, care au cercetat piesa în cauză, au avansat următoarea întregire:

Obil(a)e et

Herculi

M(arcus) D - - - P - - - D(ecurio)

COL(oniae)

V(otum) S(olvit) L(ibens) M(erito)

Traducerea: „(Zeitei) Obile și lui Hercules Marcus D - - - P - - -, decurion al coloniei juruința făcută (zeițăților) a împlinit după merit”³¹.

Aceeași problemă, a semnalării de monumente antice, am identificat-o într-o scrisoare, din păcate păstrată incomplet, unde expeditorul descrie castelul și grădina contelui Vas Miklos din Ilișua (în apropiere de Dej), în care pe lângă mulțimea de plante și flori încântătoare, existau (după moda

²⁸ *IDR*, III/3, 337.

²⁹ *Obile* a fost o zeitate celtică atestată în Dacia romană numai în Șpring (jud Alba), unde probabil a existat o comunitate mică venită din zonele celtice ale Panoniei sau din părțile vestice ale Imperiului Roman (vezi *IDR*, III/3, p. 36).

³⁰ Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 13550 și 13551.

³¹ *IDR*, III/4, 29.

timpului) „[...] câteva pietri cu inscripțiuni [...]”, din care a copiat una din ele, iar celelalte urma să le copieze mai târziu³².

Rămânem, la nivelul preocupărilor, în orizontul antichității, mai precis în cea romană, din dorința de a surprinde osteneala lui Ioan Micu Moldova în colecționarea pieselor numismatice datând din această epocă. Un rol esențial în succesul acestor preocupări l-au avut legăturile contactate, de-a lungul timpului, de cărturarul blăjean cu oameni interesați, ca și el, de zestrea patrimonială românească. În bogata corespondență cu Ioan Pop Reteganul, am identificat două scrisori care tratează chestiuni de numismatică, fapt ce întărește tocmai ceea ce am spus mai sus. În iulie 1884, Ioan Micu Moldovan este anunțat „cu mare bucurie”, de corespondentul său că „am pus mâna pe două monede vechi de argint” (probabil denari romani), care fac parte dintr-un tezaur monetar, descoperit „Sub Ciceu”, de un „om din Giurgești” și constituit din cca. 80 de monede ce datează „chiar de pe timpul lui Iuliu Caesar de când era pontifex maxim”. Un elev din clasa a V-a gimnazială din Năsăud, (aici documentul este deteriorat, ceea ce ne face mai mult să bănuim și să deducem ceea ce scrie), se pare că a asistat la vânzarea de astfel de monede, în târg, reușind să recupereze două dintre acestea. Ioan Pop Reteganul le și descrie. Una are pe avers reprezentat „capul unei muieri învalitu [...] ca un turban turcesc, conciu se vede, asemenea și cerceii, la spate se observă un scut”. Pe revers este reprezentat un „om într-o căruță cu 2 roate, care guvernează 2 cai [...] omul pare a avea aripi în spate”. Cealaltă monedă are reprezentat pe avers „un cap încoronat, ce seamănă a fi de fecioară, observându-i-se conciu și pletele pe spate”. Circular, în partea extremă a monedei, în fața reprezentării de mai sus, este așezată inscripția A. PLAVTIVS (restul legendei nu a putut fi descifrată de expeditor). Pe revers se găsește o „câmilă dromaderă și ceva semne nedescifrabile”³³.

Ioan Pop Reteganul a intuit valoarea deosebită a acestor piese numismatice și a decis să efectueze o mică anchetă în speranța că va găsi celelalte monede, urmând a cumpăra pe cele mai bine conservate și a le trimite la Blaj. Din nefericire, posesorul celor 80 de monede le-a vândut pe toate, în târgul de la Reateg, cu 20 crețari bucata, unui argintar care a remarcat calitatea excepțională a aliajului monetar. Speranțe că va reuși să le răscumpere, chiar și mai scump, de la acesta nu sunt, căci se pare că argintarul le-a cumpărat la îndemnul solgobirăului (judelui) Hatfaludi „[...] care ar fi căutat monetele una de una și apoi ar fi zis jidanului argintariu: cumpără-le numai și să nu le topești, că le voi răscumpăra eu”. Iată, așadar încă un exemplu de „grijă” față de patrimoniul cultural și aceasta în ultima parte a celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Ne întrebăm câte astfel de piese au fost distruse sau topite de-a lungul secolelor din lăcomie și/sau necunoaștere? Câte au ajuns pe mâini străine, românii neputând decât să constate, cu durere și întristare, așa cum o face și Ioan Pop Reteganul: „va să zică, 80 exemplare sunt în mâini ungurești”. A reușit însă să procure, de la un cunoscut, o altă piesă numismatică, tot romană, descoperită cu trei ani mai înainte într-un loc numit „cetatea lui Radu” (?), având, pe avers, „[...] efigia lui Antoninu Piul, purtând în jurul efigiei inscripțiunea ANTONINVS. AVG. PIVS [...]”. Nu a reușit să descifreze întreaga legendă, dar consideră că un bun numismat ar putea să o facă. Pe avers este reprezentată „una femeia întreaga”. Concluzionează, consolatoriu, și mărturisește că „[...] am trei monede antice de argint curat, iar duminică mai capăt trei de la un om din Giurgești”³⁴.

Preocupările sale numismatice sunt ilustrate și de descrierea pe care o efectuează unei monede de aur descoperită la Agrișu (Felegregy - Zalău): pe avers este redat „bustul cu cap coifat piept pantenat (?) în dreapta ridicată și ne strâns ceva”, existând și legenda:

D. H. MARCIANVS
PF. AVG (VSTVS)³⁵.

Pe revers „Victoria în dreapta având sabia răzimată în pământ, în stânga scut” și legenda:

VICTORIA AVGG
COHO.

Interesant este faptul că o compară (uzitând iată o procedură specific numismaticii) cu o monedă aparținând lui Timotei Cipariu³⁶. Constată câteva asemănări și diferențe: au aceeași formă; cea

³² Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 17823.

³³ *Ibidem*, doc.15352.

³⁴ *Ibidem*, doc. 15353.

³⁵ În paranteză este inclusă completarea notată de Ioan Micu Moldovan.

³⁶ Mai multe despre preocupările numismatice ale lui Timotei Cipariu, vezi la: Al. Sășianu, *Timotei Cipariu și arta monetară*, în *Crisia*, V, 1975, p. 265-266; Viorica Suciuc, *Preocupări numismatice ale lui Timotei Cipariu (știri din revista Archivu*

cipariană este „cu ceva foarte puțin mai ușoară”; pe avers moneda lui Cipariu are legenda: D H THEODOSIVS PF AVG, iar pe revers „figura de bărbat cu coif șede pe tron, având un glob cu cruce”, inscripția fiind: IMP. XXXXII COS XVII PP³⁷.

Dar Ioan Micu Moldovan nu s-a cantonat doar în orizontul roman; el a manifestat atenție și înțelegere față de tot ceea ce înseamnă piese de patrimoniu din epoci mai mult sau mai puțin îndepărtate și cunoscute. Faptul acesta este cu atât mai vizibil dacă parcurgem semnalările, de această natură, ce i-au fost adresate de persoane din cele mai diverse. Medicinistul A. R. Ceușianu, îi scrie din Voivodeni că, în timpul săpării unui mormânt, s-a descoperit o bucată de metal având forma de floare și trei găuri. Cel care a găsit obiectul, „un om de nimic”, crezând că este de aur, l-a rupt în trei bucăți și a refuzat să îl ofere corespondentului lui Ioan Micu Moldovan, dar i-a relatat că în groapă a găsit și o oală mare, din care a reușit să spargă, cu ciocanul, o bucată. Acum nădăjduiește că va reuși împreună cu tatăl său să găsească lucrători, care să sape lângă mormântul cu pricina și să scoată acea oală, pe care ar dori să o trimită la Blaj³⁸.

Într-o altă scrisoare, a învățătorului Romul Dobrin (Șutu – localitate din zona Turzii -, 1911), Ioan Micu Moldovan este anunțat că i-au fost trimise, potrivit dorinței sale, „câteva pietricele numite bănucei”, folosite la pietruirea drumurilor din zona Turzii. Exploatarea acestor pietre se realizează în „băile” de la Lita Română și Maghiară. Scrisoarea este interesantă prin legenda, referitoare la „bănucei”, pe care o cuprinde și care trimite la vremurile medievale timpurii, mai exact la luptele lui Ladislau cu cumanii, dar și prin semnalarea ruinelor „cetății vechi a lui Gelu”, căreia ungerii îi spun cetatea lui Géczi, aflată pe hotarul localității Lita ungurească (Litenii de Sus – Cluj)³⁹.

Cercurile intelectuale blăjene și nu numai, cunoscând aplecarea lui Ioan Micu Moldovan pentru tot ceea ce înseamnă patrimoniu, au profitat de fiecare prilej pentru a-i transmite informații și date de această natură, - poate și din dorința de i-ai atrage bunăvoința și afirm aceasta, pentru că în epistolele ce conțin astfel de referințe deseori tema principală era alta - adresându-i-se ca unui cunoscător. Într-o astfel de scrisoare, cărturarul blăjean este atenționat, de preotul Ștefan Șandor, de faptul că Ștefan Boer, preot în Odorhei, deține o copie – originalul se află la fiul acestuia, Abel, în Lugoj - a unei inscripții ce are „scrisoarea – prevăzută cu chipuri pictorat (?) de mână liberă, e așa de veche că deplin nici eu nu l-am putut citi – merită atenția și a-l vedea – după ce și anul se vede cu litera cirilă ca când l-a făcut”⁴⁰.

Învățătorul Nicolae Păcurar îi trimite inscripția de pe „frontariul bisericii gr[eco] or[ientală] române” din Porcești (Turnu Roșu – Sibiu), ctitorie a lui Matei Basarab și a boierilor Tâmaș și Radul. Pentru că, pe de o parte, ea reprezintă o frântură din istoria românilor și mai cu seamă din cea a locuitorilor acelor locuri, iar pe de alta ilustrează preocupările lui Ioan Micu Moldovan, considerăm că este util să o reproducem: „Cu vrerea Părintelui și cu sporirea Fiului și cu desăvârșirea Duhului Sfânt făcutu-s-au această s-ftă și d-zeească biserică din temelie; creștinul d-nul Țerii Românești I. V. Mateiu Basarab Voevod întru cinstea și hramul Sftului Nicolae Mivaliechiei, ca să-i fie pomană nesăvârșită în veac. Drept aceea și noi robii lui Dumnezeu și mai micii robii Măriei Sale creștinului Matei Voevod și jușan Tâmaș boierul I. V. Logofăt și Radul postelnic, feciorii lui Tâmaș boierul fiind nevoitori și ispravnică de Măria Sa trimiși nevoităm de am văzut din începutul și săvârșitul și s-au ridicat această biserică cu cheltuiala Măriei Sale lui Voevod și noi încă am dat, ce am putut ca să avem și noi pomană și s-au început în luna lui Aprilie și s-a săvârșit în luna Septembrie leatu 1652”⁴¹.

O altă copie de inscripție bisericească trimisă lui Ioan Micu Moldovan, este aceea de deasupra portalul bisericii greco-catolice din Teiuș (Alba) ce a fost efectuată în decembrie 1870 de pe originalul „ce se află în lada bisericii din Teiuș”. Cărturarul blăjean - după cum notează - a văzut original în 25 iunie 1911⁴².

pentru filologia și istoria), în *Apulum*, XXVI, 1989, p. 487-497; Mihai Blăjan, Liviu Palihovici, *Documente de arhivă cu privire la colecția numismatică a lui Timotei Cipariu*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historica*, XLIV, 1999, nr. 1-2, p. 159-196.

³⁷ Din câte se cunoaște, este vorba de moneda bizantină din aur de la Theodosius II (408-450) descoperită la Pețelca în iunie 1880 (M. Blăjan, L. Palihovici, *op. cit.*, p. 169, 175-176). Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 17080.

³⁸ *Ibidem*, doc. 9952.

³⁹ *Ibidem*, doc. 10496.

⁴⁰ *Ibidem*, doc. 16050.

⁴¹ *Ibidem*, doc. 17074.

⁴² *Ibidem*, doc. 17077. Detalii despre această biserică, vezi la: Gheorghe Fleșer, *Biserici românești de zid din județul Alba*, Alba Iulia, 2001, p. 132-135.

El însuși copiază, în 28 august 1896, inscripția de pe turnul din apropierea celei mai mari biserici ortodoxe din Lugoj: „Aedificata haec ecclesia per me Joannem Ratz de Mehadia supremum prefectum inclitorum Districtorum Lugos, Karansebes et Lippa anno Domini 1726 diee 19 Iunii”⁴³. De asemenea, consemnează alte trei inscripții de pe „3 petri masive, ce se află lângă biserica românească greco-catolică din Șomcuta” (Șomcuta Mare – Maramureș), din care două maghiare (de la 1800 și 1853 – pe care le reproduce) și una românească (nu s-a mai păstrat)⁴⁴. La acestea se adaugă și copia inscripției ce se află în stânga intrării principale a reședinței mitropolitane din Blaj, numită „curtea nouă” chiar dacă acest edificiu, arată Ioan Micu Moldovan, este cel mai vechi din orașelul de la confluența Târnavelor. Descrierea și-o începe cu dimensiunile inscripției (lungime, lățime, pe care însă nu le-a mai consemnat) și modul de prindere a ei („aedificată în muru”), după care redă textul:

„Hanc domum fecit e
dificare Georgius Bagdi
fide terminavite eam post
Cristi nativitate an
no MDXXXV temp
ore magne famis cum
agricola suum facie
batt cubulum trit
ici florenis quatuor
vel citra hoc opus fecit
Stefanus lapi de Tasadunum”⁴⁵.

Din Nușfălău (Nușeni – Cluj), tractul Buzei, dieceza Gherlei, îi sunt trimise copiile mai multor inscripții plecându-se la o informație din ziarul bistrițean *Voința* (nr. 8 din 26/3 decembrie 1903). Prima, la care se face referire, a fost văzută și de mitropolitul Ioan Vancea, este situată pe peretele nordic al bisericii din Uifălău, fiind realizată, cu litere chirilice, pe o grindă, sub streșină. O alta, deasupra ușii din partea bărbaților, tot pe o grindă consemnează faptul că biserica a fost ridicată în 1150 (?) și renovată în 1881. O altă inscripție consemnează faptul că biserica a fost zugrăvită în timpul împăraților Maria Tereza și Iosif al II-lea. În sfârșit, ultima copiată din casa unui localnic român (Buta Anton), a fost scrisă pe o grindă veche. Proprietarul susține că a fost luată dintr-o altă casă mai veche „rămasă de la strămoși”⁴⁶.

Demnă de reținut, în contextul demersului nostru, este preocuparea cărturarului blăjean pentru stabilirea pe teren și strângerea de date despre mănăstirea din Târgșor (Bistrița), care la începutul secolului trecut nu mai exista. Trimite o scrisoare, în acest sens, administratorului parohial, Valeriu Rusu. În răspunsul său, din 11 ianuarie 1906, îi transmite câteva informații, potrivit cărora: „mănăstirea din Târgșor – după cum spune tradițiunea – a fost situată cam [la] 200 metri departe de comună spre vest și anume la colțul nord-vestic a pădurii Macra, care pădure fusese proprietatea marelui proprietar Wachsmam Kolozs”. Din păcate, nu a reușit să afle când s-a distrus și nu a identificat nici „locuri care să poarte numele mănăstirii”. A cercetat inclusiv cărțile bisericii din localitate dar nu a „[...] aflat nici o carte sau inscripțiune, care să amintească mănăstirea aceea [...]”, a găsit însă un fragment „din o Cazanie bătrână” de care a amintit și predecesorul său printr-o scrisoare trimisă Consistoriului în 189⁴⁷.

În sfera de interes a lui Ioan Micu Moldovan au intrat și monumentele comemorative, contemporane lui, dar și demersurile pentru edificarea de asemenea monumente în onoarea personalităților românești, temă pe care poartă o sugestivă corespondență. Așa a fost cazul, de pildă, a lui Emil Pop student în drept, originar din Decea (Aiud), căruia îi cere lămuriri și date cu privire la monumentul de la Mirăslău, ridicat în 1900. Zăbovim câteva clipe asupra descrierii pe care i-a trimis-o (la Blaj, în 1901), din dorința de a atinge orizontul cognitiv al cărturarului sub acest aspect; din păcate nu putem identifica exact motivul (nu l-a consemnat), pentru care a cerut aceste informații, dar intuim că au fără îndoială legătură cu faptele lui Mihai Viteazul, dorind, poate, să observe cum sunt ele

⁴³ Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 17079.

⁴⁴ *Ibidem*, doc. 17075

⁴⁵ *Ibidem*, doc. 17083. O imagine a acestei plăci din piatră, vezi la: Cornel Tatai-Baltă, *Blajul în imagini*, Alba Iulia, 2002, p. 16 (poziția 8).

⁴⁶ Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc.17086.

⁴⁷ *Ibidem*, doc. 15555.

reflectate de autoritățile maghiare. Iată descrierea lui Emil Pop: monumentul se găsește între drum și calea ferată, unde cele două sunt întretăiate de o vale ce se varsă în Mureș (îi desenează și o sumară schiță cadastrală pentru a surprinde mai bine poziționarea monumentului în cauză). Are o înălțime de 7 m și e așezat pe o lespede de piatră de 3 m², având înfățișarea unei piramide „[...] a cărui vârf nu este ascuțit, ci după ce pleacă de la o bază de 1,50 m² se ridică încontinuu strâmtorându-se și la o înălțime de 6 m e abia de 75 cm de lată. De aici în sus nu mai e patrulateră, ci e un glob mare pe care se ridică vârful monumentului ce are formă de împletituri”. Copiază și inscripția în limba maghiară și descrie ornamentele de pe monument⁴⁸.

În același registru putem așeza și discuțiile - sincere și neprotocolare - purtate cu preotul greco-catolic, Petru Kerekes, din Alba Iulia de la Mănăstirea Maieri, ce au avut, printre altele, ca temă starea mormântului mitropolitului Atanasie Anghel. Situația era cu atât mai tristă și de neamănat, mai ales că locul de odihnă veșnică a acestui ierarh – ca de altfel o bună parte din terenul Mănăstirii Maier - era amenințat de construcția căii ferate. Fără îndoială că nemulțumirea și indignarea lui Petru Kerekes sunt de înțeles, fiind pe deplin justificate, atunci când atrage atenția asupra pericolului pe care îl reprezintă construirea căii ferate în apropierea bisericii, opunându-se cedării, în acest scop, a grădinii mănăstirii. Îi scrie cărturarului blăjean că: „[...] eu nu mă pot învoii parte pentru nimicirea bisericii și a mănăstirii, parte pentru impietarea de a se așterne oasele mitropolitului Athanasiu la umplutura drumului de fier [...]”. În prelungirea acestei idei, preotul albaiulian aduce în discuție necesitatea constituirii unui monument închinat lui Atanasie Anghel, care a fost, pe nedrept, uitat de multă vreme de factorii responsabili de la Blaj, devenind, pe drept cuvânt, „rușinea episcopilor noștri ! care nu s-au îngrijit a ridica un monument [...]”, fapt ce l-a determinat pe nuniul papal, aflat în vizită la Alba Iulia în 1858, să afirme „Vos memoriam tanti viri tali monumenta celebrativ”. S-a ajuns în situația, deloc plăcută pentru românii greco-catolici, ca episcopul romano-catolic, Ludovic Haynald, să-i sugereze, prin secretarul său, Kolosi, deschiderea unei colecte în vederea realizării unui monument în memoria primului episcop greco-catolic. Nu a făcut-o pentru că, așa cum i-a arătat și Constantin Papfalvi, ar fi fost o rușine pentru români ca unui episcop de al lor să-i ridice monument funerar un „episcop ungur”. Se întrebă, evident retoric, dacă românii ar avea aceeași perseverență în activitatea lor ca și în invidia manifestată, câte nu s-ar putea face, mai ales că „[...] cu cât vom fi cercetați mai mult, cu atât vom fi pătrunși mai bine de străini și prin urmare mai disprețuiți [...]”⁴⁹.

Interesante sunt și schimburile de opinii între cei doi cu privire la necesitatea și căile ce trebuie urmate pentru construirea unui monument funerar în memoria lui Iosif Tarția⁵⁰. Petru Kerekes este cel ce aduce în discuție această chestiune. Consideră, la 1869, ca firească ridicarea unui monument lui Iosif Tarția și subliniază utilitatea consultării reciproce pe această temă „[...] ca să nu cădem unul într-una parte, altul într-o alta [...] mi-ar place să-mi scrii că ce formă ți-ar place ? piramidală ? ori pătrată ? cum e [a] canonicului Stoica⁵¹ ? și ce epitafiu socoți ai fi potrivit ? [...]”. În o altă scrisoare îi transmite că, interesându-se în această problemă, a discutat cu un meșter italian, „care cioplește la piatră”, ce s-a arătat dispus „[...] a face un monument de piatră cât de frumos ori după una formă ce-i vom da, ori el va produce mai multe din care să ne alegem [...]”. Sugerează utilizarea pietrei calcaroase ce se exploatează la Ampoia (localitate în apropierea orașului Alba Iulia) care se pretează la astfel de lucrări chiar dacă este mai moale și deci mai puțin rezistentă. În prelungirea acestor informații sunt interesante modelele de cruci (însemne funerare) care, probabil, nu sunt altceva decât oferte venite de la meșteri pietrari (Iosef Roubischek, Halter Sandstein) păstrate în arhiva lui Ioan Micu Moldovan⁵².

Să consemnăm, de asemenea, însemnările-ciornă, efectuate de Ioan Micu Moldovan, referitoare la „crucea lui Șerban Cantacuzino, ridicată la Viena” în memoria participării acestuia la asediul cetății vieneze de către turci în „1683, sept. 1”. Este redat textul inscripției în limba germană, scris, în creion, chiar de către Ioan Micu Moldovan. Acest demers poate fi considerat un argument al interesului dovedit de cărturarul blăjean față de tot ceea ce este monument și cu atât mai mult pentru cele românești sau cu referire la istoria noastră, mai ales că, în Transilvania vremurilor austro-ungare,

⁴⁸ *Ibidem*, doc. 14431.

⁴⁹ *Ibidem*, doc. 12511 și 12502.

⁵⁰ Originar din Pintic (în apropierea Gherlei), Iosif Tarția (1819-1866) a fost profesor de teologie dogmatică la Seminarul teologic din Blaj. La moarte a lăsat o modestă fundație.

⁵¹ Gavrilă Stoica (1772-1836), protopop al Jucului de Jos; din 1809, canonic bobian.

⁵² Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 12503, 12508 și 17076.

inițiativele ridicării de monumente închinat personalităților sau momentelor esențiale din istoria românilor erau interzise. Situația aceasta o constată, cu amărăciune, Ioan Micu Moldovan care notează că, împreună cu Aron Densușianu, a inițiat o colecție pentru ridicarea unui monument lui Gheorghe Șincai. Ba chiar Aron Densușianu a reușit să strângă peste 12 florini, la care se adaugă alți 10 din partea lui Ioan Micu Moldovan, pe care i-au depus la Banca *Patria*. Și aici s-au oprit lucrurile, căci „colecta în cestiune nu s-a făcut pentru că regimul unguresc nu suferă lucruri de acestea când e vorba de români”⁵³.

Ba mai mult, am spune noi chiar și cele existente, mai mult decât modeste, nu au fost pe placul autorităților, dacă e să judecăm după ceea ce s-a întâmplat cu două din monumentele reprezentative pentru Blajul românesc: Crucea lui Iancu din Dealul Viilor și Piatra de pe Câmpul Libertății. Ele au fost dinamitate în noaptea de 16/17 noiembrie 1908 de către „niște răufăcători”, care, înarmați, au atacat paznicul și câinele acestuia. S-a dispus adunarea bucăților din Crucea lui Iancu în vederea restaurării ei „[...] bucățile de cruce să se lipească cu materie corespunzătoare așa încât crucea să se restaureze, precum a fost și să se așeze și înțepenească pe pedestalul ei [...]”, iar în ceea ce privește Piatra de pe Câmpul Libertății, din care mai mult de jumătate s-a distrus în urma dinamitării, să fie reîntregită din beton și „[...] toată piatra să se încungioreze cu gratii de fier înțepenite în zid de beton, pentru ca piatra să se poată apăra de stricăciuni [...]”⁵⁴. Un rol important, autoimpus și acceptat cu întreaga inimă, în restaurarea lor (mai exact a Pietrei Libertății), l-a avut Ioan Micu Moldovan, care a înțeles importanța colosală a acestor modeste dar semnificative monumente românești ce amintesc de vremurile în care românii au decis să-și câștige libertatea chiar cu sacrificiul suprem⁵⁵.

Fără îndoială că inițiative de acest fel au fost destul de multe, aspect ce anunță că timpul în care românii își vor putea cinsti înaintașii, fără rețineri și teamă de autorități, se apropie. Ioan Pop, președintele Societății *România Jună* din Viena, îl anunță, pe dascălul blăjean, că studenții români sunt decizi să marcheze jubileul de 25 de ani de la Revoluția din 1848, sugerând că „ar fi de dorit ca în anul acesta” sărbătoarea lui 3/15 mai să se desfășoare „în Roma mică, pe Câmpul Libertății”, unde să fie reprezentate toate comunele, corporațiile și asociațiile românești. Se mai arată un lucru, și anume cu acel prilej să se inițieze discuțiile pentru ridicarea unui monument „pe acel câmp sacru” și să se demareze o listă de subscriere în acest sens. Evident că nu s-a reușit punerea în practică a acestei idei îndrăznețe, dar firească, lucru știut de experimentatul Ioan Micu Moldovan care, probabil, i-a adus, cu picioarele pe pământ, pe tinerii inițiatori⁵⁶.

O altă încercare de a ridica un monument, l-a avut în centru pe Augustin Bunea și a fost inițiată, în 1909, de Vasile Pop, protopopul greco-catolic al Almasului, puternic mișcat de moartea fulgerătoare a acestuia. A inițiat o colecție pentru obținerea fondurilor necesare în vederea cinstirii memoriei sale și a altor „podoabe de ale noastre”, prin ridicarea, la Blaj, a unui „mausoleu”. S-a reușit strângerea sumei de 140 coroane, iar inițiatorul acțiunii speră că va aduna și mai mult, căci a primit semnale încurajatoare și de la românii din Sălaj, care „[...] adunați în 16 decembrie la Zalău la conferința românească și la adunarea congregațională încă mi-au accentuat că se impune în Blaj a să ridica un Mausoleu pentru bărbații distinși și că o asemenea colecție merită sprijinul vrednic al tuturor celor care țin la înălțarea vazei bisericii și a neamului”. Așadar, se dorea realizarea unui monument „vrednic amintirii marelui bărbat” Augustin Bunea sau „o criptă în care să se interneze osemintele sale și ale altor distinși canonici decedați: Cipariu, Rațiu, Grama ș.a.”⁵⁷. Din păcate nu s-a putut realiza nici unul.

Dacă monumente pentru cinstirea bărbaților națiunii române nu se puteau ridica, Ioan Micu Moldovan a socotit necesar să li se asigure măcar liniștea pentru odihna cea de veci. Acest resort l-a îndemnat să intervină pentru achitarea plății terenului, cumpărat pe seama bisericii greco-catolice din Sibiu, unde se găseau mormintele lui Alexandru Papiu Ilarian și George Barițiu. Din corespondența

⁵³ *Ibidem*, doc. 17354.

⁵⁴ Direcția Județeană Alba a Arhivelor Naționale. Fond Mitropolia Română Unită Blaj. Acte înregistrate (mai departe DJAAN. Fond MRU Blaj. Acte înregistrate), dosar 7280/1909.

⁵⁵ Ștefan Manciu, *Istoria Blajului – monografie istorică și culturală*, Ediție îngrijită și prefațată de Mircea Popa, Blaj, 2001, p. 126-129.

⁵⁶ Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 14640.

⁵⁷ DJAAN Fond MRU Blaj. Acte înregistrate, dosar 9609/1909.

dintre el și protopopul Ioan V. Rusu⁵⁸ se pot reține demersurile efectuate de cărturarul blăjean pentru obținerea, de la *Academia Română*, a sumei de 500 lei necesară acestui scop, ce va ajunge, în cele din urmă, acolo unde trebuie⁵⁹.

Așadar, interesul, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului trecut, a cercurilor erudite de la Blaj pentru protejarea patrimoniului cultural este exemplar ilustrat de demersurile lui Ioan Micu Moldovan, ce a fost receptat, pe bună dreptate, de lumea românească transilvăneană ca un centru coordonator, fiind un continuator – și în acest domeniu – a preocupărilor eruditului din Pănade.

Totuși, rămâne întrebarea, ce resort, public sau personal, a stat la baza demersurilor cărturarului blăjean? La nivelul de cunoaștere accesat de noi, am identificat câteva răspunsuri cu valențe multiple. Primul are evidente conotații naționale. Căci într-un secol al naționalităților, așa cum a fost secolul al XIX-lea, când multe națiuni (mai ales cele aflate în interiorul granițelor unor imperii), în lupta lor pentru constituirea propriului stat, au apelat cu insistență la istorie pentru argumentarea revendicărilor lor, patrimoniul cultural-național (vestigiile arheologice antice și medievale, cartea veche, documentele istorice, obiectele etnografice etc.) a oferit, în acest sens, chiar dovezi palpabile, materiale. Nu întâmplător, și în Transilvania, românii, urmându-i îndeaproape pe sași și pe maghiari, au devenit sensibili, atunci când era vorba de patrimoniul românesc transilvănean, dorind să contrabalanseze demersurile sașilor și maghiarilor pe acest segment. De pildă, George Barițiu, încă înainte de mijlocul secolului al XIX-lea, a insistat asupra colecționării și conservării pieselor de patrimoniu, sugerând constituirea unui fond muzeal-arhivistic românesc. Este evident că lumea erudită a Blajului a receptat acest curent și lansează, la rândul ei, inițiative similare, mai ales că apelul la istorie a constituit o practică destul de uzitată. Pe linia deschisă de Inochentie Micu Klein și de corifeii Școlii Ardelene, în orașelul de la confluența Târnavelor s-a păstrat această „slăbiciune” pentru antichitatea romană, ce s-a răsfrânt asupra preocupărilor pentru patrimoniu, prin atenția specială acordată descoperirilor arheologice de factură romană. Nu doar Timotei Cipariu (în arhiva lui păstrându-se câteva sute de inscripții romane copiate de eruditul blăjean din ziare, reviste, lucrări de specialitate sau care i-au fost trimise din teritoriu) și Ioan Micu Moldovan s-au apropiat, din dorința de a descifra inscripțiile descoperite, de istoria, epigrafia și numismatica romană, ci și preoții și învățătorii cu care au întreținut legături (Ioan Ianța, Simon Pop Ulpianu, Nichita Ignat, Ștefan Samoilă, Ioan Pop Reteganul ș.a.). Prezența vestigiilor romane, de la ruinele orașelor romane până la monede, reprezintă, în viziunea intelectualilor blăjeni, un argument al romanității noastre. Chiar dacă ideea susținerii drepturilor naționale prin dovezi și argumente istorice a pierdut mult din consistență, totuși în muzeul liceului din Blaj și-au găsit locul astfel de obiecte (inclusiv câteva tăblițe cerate de la Alburnus Maior).

Al doilea răspuns la interogația noastră, are în vedere aspectul științific. Ioan Micu Moldovan a avut în vedere valorificarea și punerea în circuit a pieselor de patrimoniu, chiar la nivel european. În prelungirea activității lui Timotei Cipariu, ce a alocat o bună parte din timpul său studierii tăblițelor cerate de la Alburnus Maior (ce au constituit obiectul unei intense corespondențe cu agora științifică europeană), Ioan Micu Moldovan caută răspunsuri, prin intermediul unui apropiat, la Gr. Tocilescu sau Bogdan Petriceicu Hasdeu, necesare descifrării unei inscripții romane ce s-a aflat în proprietatea sa. Tot el este cel ce furnizează date și informații privind cartea românească veche din Transilvania tuturor celor care le-au cerut. Definitiv este, în acest sens, colaborarea între el și Ioan Bianu, căruia, nu de puține ori, i-a oferit sfaturi acceptate, de cel din urmă, cu celeritate. De fapt, Moldovănuț și-a creat, pe de o parte, o rețea internă și externă prin care a obținut informații și lămuriri (solicitate sau trimise de bună voie din teritoriu) despre piesele de patrimoniu existente, iar pe de altă parte a transmis aceste date, prin articole sau prin scrisori, celor interesați. Acest aspect se particularizează prin constatarea că a uzitat, la nivelul Transilvaniei, de structura parohiilor greco-catolice, de unde a primit informațiile, deși sfera lui de interes s-a răsfrânt asupra a tot ceea ce este patrimoniu românesc, fără a se ține seama de confesiune.

⁵⁸ Ioan V. Rusu (1826-[după 1900]) – profesor timp de 30 de ani la gimnaziul român din Sibiu și secretar II al *Astrei*. A redactat manuale școlare precum: *Istoria veche* după Pütz, Blaj, 1854; *Compendiu de istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1864 etc.

⁵⁹ Arhiva Ioan Micu Moldovan, doc. 15531, 15532.

În sfârșit, o ultimă valență, recunoscută de noi a demersurilor lui, indică atenția acordată muzeului blăjean, nu numai în perioada directoratului. Pornit ca un muzeu școlar (avea o colecție de naturale), în scurt timp el și-a diversificat oferta și implicit menirea și mesajul. Nu exagerăm, atunci când considerăm că fără energia și efortul organizatoric al lui Timotei Cipariu continuate de Ioan Micu Moldovan, muzeul blăjean ar fi rămas la nivel școlar. Cel din urmă a știut să identifice acele canale de comunicare cu toți cei interesați de acest proiect, ordonându-le și coordonându-le bunele intenții (vezi lansarea unor liste de conscripții în favoarea muzeului, organizarea unei loterii în folosul muzeului, demersurile pentru achiziționarea unor piese sau donarea altora). De altfel, la încetarea din viață, Moldăvănuț a donat acestui muzeu, pe care și l-au dorit național, toate piesele (arheologice și numismatice) colecționate de-a lungul timpului.

În prelungirea acestei idei, suntem tentați să susținem că piesele arheologice și numismatice au fost colecționate din dorința de a iniția și dezvolta o colecție; ele fiind parțial valorificate științific. Sub acest aspect, putem afirma că intervențiile lui Ioan Micu Moldovan au avut, cel mai adesea, ca finalitate chiar colecționarea pieselor, lipsind, în mare parte, evaluarea lor științifică. Cu alte cuvinte, colecționarea antichităților are aspectul unui proces nefinalizat, în timp ce, de pildă, achiziționarea de carte românească veche atinge în mod evident și ultima etapă: studierea și valorificarea științifică. Este firesc să se întâmple așa căci Ioan Micu Moldovan, ca un adevărat discipol a lui Timotei Cipariu, a avut ca spațiu predilect de cercetare lingvistica și filologia, la granița istoriei. Această constatare, altfel subiectivă, nu aduce în nici un fel atingere eforturilor esențiale și modelatoare desfășurate de el în beneficiul patrimoniului cultural românesc transilvănean, văzut ca o moștenire inalienabilă ce trebuie conservată și transmisă urmașilor.

ZEVEDEI-IOAN DRĂGHIȚĂ